

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Мацюка Івана Миколайовича

«Організаційно-економічні механізми місцевого розвитку»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

051 «Економіка» з галузі знань 05 «Соціальні і поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Проблематика забезпечення місцевого розвитку завжди перебувала в полі зору як академічної спільноти, так і фахівців-практиків, оскільки від цього значним чином залежать результати функціонування окремих громад і територій, особливо в частині рівномірного розподілу ресурсів, збалансованого розвитку інфраструктури, забезпечення мешканців необхідними суспільними послугами, а також ефективної підтримки економічного поступу територій, підвищення якості життя населення та вирішення широкого кола проблем місцевого значення.

Особлива увага до питань вибору напрямів та механізмів забезпечення місцевого розвитку в Україні спостерігається з 2014 року з огляду на характер суспільних процесів, які розпочалися з цього моменту під час реалізації адміністративної та бюджетної децентралізації, і відбуваються й досі. А з початком повномасштабної війни, розпочатої російським агресором проти нашої держави, ця проблематика постала особливо гостро, оскільки до спектра традиційних викликів і загроз, які мали місце у процесах функціонування більшості територій та громад ще до початку війни (зокрема, нестабільність доходів бюджету, неефективний розподіл видатків, брак інвестиційних ресурсів, нерівномірність інституційного забезпечення та умов для подальшого розвитку), додалися нові, які не були враховані, або ж сприймалися як мало ймовірні. Це – страшні руйнування українських міст та сіл, знищення об'єктів критичної інфраструктури, значне скорочення бізнесової активності, повна або часткова втрата активів підприємств, клієнтської бази та ринків збуту продукції, втрати багатьма мешканцями цих громад місця праці та, відповідно, джерела доходів, а відтак і поява мільйонів вимушених переселенців. Усі ці зазначені вище чинники, які в теперішній час активно проявляються на тлі економічної нестабільності, є сьогодні домінуючими та впливатимуть впродовж тривалого часу на місцевий розвиток.

З огляду на те, що в умовах сьогодення більшість територій в Україні функціонують в екстремальних умовах, виникає об'єктивна потреба у розробленні та реалізації дієвих організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку, виходячи не лише з поточної ситуації, а й перспектив повоєнної відбудови територій, укріплення їхніх позицій в національній економіці та стабільності функціонування у майбутньому. Проблема забезпечення розвитку на місцевому рівні актуальна й тим, що на сьогодні громади є не просто окремими

адміністративно-територіальними одиницями, а й постають важливими осередками формування цінностей та середовища як серед своїх мешканців, так і для країни загалом. Тому створення належних умов та організаційно-економічних механізмів для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень у напрямку забезпечення місцевого розвитку, виступає актуальною потребою сьогодення. Саме з цих міркувань, ключові аспекти дисертаційної роботи Мацюка І. М. визначають актуальність і своєчасність проведеного дослідження.

Дисертаційна робота виконувалась в межах плану науково-дослідних робіт Волинського національного університету імені Лесі Українки, а саме наукових тем «Впровадження інклюзивних підходів до реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей у цивільне суспільство й економіку України» (номер державної реєстрації 0124U000566) та «Розвиток інклюзивного ринку праці в умовах релокації та міграції: зайнятість, освіта, доходи населення» (номер державної реєстрації 0123U101558), у межах яких автором обґрунтовано організаційно-економічні підходи до побудови стійких моделей місцевого розвитку та посилення ролі органів місцевого самоврядування у формуванні ринку праці, розроблено пропозиції щодо зміцнення організаційно – економічного потенціалу місцевих громад в умовах викликів та загроз воєнного стану в Україні, що базуються на засадах політики інклюзивного розвитку.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Виходячи із розуміння необхідності вдосконалення теоретичних засад, науково-методичних і практичних підходів до формування та реалізації організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку, у роботі визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, які загалом вірно відображають його сутність та відповідають задекларованій темі дисертаційної роботи. Зміст дисертаційної роботи відповідає назві теми, поставленій меті та засвідчує завершеність дослідження.

Детальне вивчення змісту дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків, дає можливість зробити висновок про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації. Вони базуються на опрацюванні значної кількості сучасних наукових праць вітчизняних учених з досліджуваної проблематики, законодавчих і нормативно-правових актів України. В процесі дослідження здобувач використав широку інформаційну базу, зокрема статистичні матеріали Міністерства фінансів, Національного банку, Державної служби статистики України, Волинської обласної державної адміністрації, а також результати власних розрахунків.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів забезпечено застосуванням загальнонаукових й спеціальних методів пізнання, зокрема аналізу

та синтезу, індукції та дедукції, порівняння, систематизації, абстрактно-логічного, історико-хронологічного та статистичного методів, а також методу економіко-математичного моделювання.

Висновки, що зроблені в роботі є логічно обґрунтованими, підтверджуються ретельним аналізом, як теоретичних джерел, так і поточного стану і тенденцій місцевого розвитку в Україні. У роботі здійснено структурно-функціональний аналіз умов щодо формування організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку (с. 91-116), проведено оцінку параметрів розвитку Волинської області (с. 116-137), а також розрахунок інтегрального індексу місцевого розвитку регіонів України (с. 137-178) на базі показників, що характеризують його основні складові (соціально-інклюзивну, економічну, інноваційно-інвестиційну та екологічну). Дисертантом проведено SWOT-аналіз, в ході якого виявлено низку проблем місцевого розвитку в Україні (с. 222-223). Обґрунтованість висновків також підтверджується матеріалом, поданим у додатках.

Апробація результатів є достатньою, про що свідчить перелік наукових праць здобувача та їх представлення на 5 міжнародних науково-практичних конференціях.

Викладене вище дає можливість висловити позитивний висновок стосовно наукового рівня, достовірності подання в дисертації матеріалу, теоретичних обґрунтувань і аргументації винесених на захист положень, , практичного значення висновків і рекомендацій, що впливають із дисертації.

Структура та обсяг дисертаційної роботи

Дисертаційна робота написана державною мовою. Вона містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Між розділами роботи існує внутрішній взаємозв'язок. Повний обсяг роботи складає 316 сторінок (з них 244 сторінки основного тексту). Дисертація містить 58 таблиць, 45 рисунків, 9 додатків на 34 сторінках. Список використаних джерел налічує 200 найменувань на 23 сторінках.

У вступі дисертаційного дослідження обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, подано відомості про їх апробацію.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади дослідження організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку» автором розкрито сутність місцевого розвитку (с. 26-30) та аргументовано необхідність його дослідження на регіональному рівні (с. 31-33). На основі критичного аналізу наукових праць досліджено зміст та структуру організаційно-економічних механізмів, розкрито їхні компоненти – економічні, соціально-інклюзивні, інноваційно-інвестиційні та екологічні (с. 34-48) і запропоновано авторське визначення поняття «організаційно-економічний механізм місцевого розвитку» (с. 49-50). Проведений теоретичний дискурс дав змогу висвітлити зміст інституційної спроможності, складові

ресурсного забезпечення місцевого розвитку (с. 50-70) з позицій комплексного підходу щодо розуміння потенціалу органів місцевого самоврядування. На основі проведених досліджень обґрунтовано теоретичну концепцію організаційно-економічного забезпечення місцевого розвитку (с. 72-76) та розроблено науково-методичний підхід до його оцінювання на базі низки показників, що характеризують соціально-інклюзивну та інноваційно-інвестиційну активність, а також екологічну та економічну стійкість територій (с. 77-87).

Другий розділ дисертаційної роботи «Аналіз стану та тенденцій функціонування організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку в умовах війни та відбудови» містить неупереджений аналіз сучасного стану та умов формування механізмів місцевого розвитку на основі соціально-інклюзивної активності (с. 92-100), економічної стійкості (с. 100-107), а також у розрізі показників інвестиційно-інноваційної (с. 108-113) та екологічної (с. 113-116) складових його забезпечення. У межах даного розділу здійснено оцінювання параметрів місцевого розвитку на прикладі Волинської області (с. 116-137), а також комплексне вимірювання ефективності організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку на основі інтегрального індексу (с. 137-178), що базується на розрахунках індикаторів, які характеризують зазначені вище складові місцевого розвитку.

У третьому розділі дисертації «Стратегічні напрями удосконалення організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку» здійснено типологізацію регіонів за рівнем інтегрального індексу місцевого розвитку (с. 183-187), запропоновано адаптивні стратегії та заходи з удосконалення організаційно-економічних механізмів їх реалізації, зокрема на прикладі Волинської області (с. 187-192), розроблено та обґрунтовано алгоритм удосконалення організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку (с. 192-196). Значна увага в межах даного розділу приділена висвітленню науково-практичних підходів щодо інноваційного розвитку в умовах цифровізації та смарт-спеціалізації (с. 203-227) та інклюзивного фінансового забезпечення сталого розвитку територій (с. 228-249).

Структурна побудова дисертації Мацюка І. М. відповідає кваліфікаційним ознакам, стиль викладення та подача матеріалу досліджень є логічними, послідовними та зв'язаними єдиною цільовою спрямованістю. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подаються безпосередньо в основній частині дисертації і виносяться в додатки. Мова дисертації лаконічна, коректна та зрозуміла. За структурою та оформленням робота відповідає сучасним вимогам до оформлення дисертацій, які затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

Сукупність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі, та їх практичне значення дають змогу зробити висновок про завершеність, цілісність і структурованість дисертації Мацюка І. М.

Оцінка наукової новизни положень і отриманих результатів дисертаційної роботи

У дисертаційній роботі Мацюка І. М. отримано результати вирішення важливого наукового завдання, що полягає у поглибленні теоретичних засад, розвитку науково-методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та науково-практичних підходів до формування та реалізації організаційно-економічних механізмів забезпечення місцевого розвитку.

Основні положення, що визначають наукову новизну дисертації такі:

- удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження в частині уточнення сутності понять «організаційно-економічний механізм місцевого розвитку» (п. 1.1, с. 49-50), що дозволяє сформулювати теоретичний базис для подальших досліджень щодо визначення умов, особливостей, напрямів та інструментарію забезпечення місцевого розвитку територій;

- набули подальшого розвитку теоретичні засади формування змісту інституційної спроможності та ресурсного забезпечення місцевого розвитку, які базуються на комплексному підході до розуміння потенціалу органів місцевого самоврядування з огляду на врахування наявних умов місцевого розвитку, ресурсних можливостей (нормативно-правових, організаційно-управлінських, кадрових, інформаційних та інтелектуальних), ролі інклюзивних інституцій у функціонуванні громад (підр. 1.2., с. 54-59, 64-69). Такий підхід, на відміну від існуючих, формує теоретичний базис для розроблення та реалізації стратегій інноваційного та інклюзивного місцевого розвитку;

- набула подальшого розвитку теоретична концепція організаційно-економічного забезпечення місцевого розвитку (підр. 1.3., с. 72-76), спрямована на забезпечення стійкості та адаптивності у функціонуванні територіальних громад, ефективне використання ресурсів, підвищення якості життя населення, сприяння сталому економічному зростанню з огляду на пріоритети інклюзивності, смарт-спеціалізації, цифровізації, інноваційного розвитку та безпечного функціонування територій;

- обґрунтовано науково-методичний підхід до поетапного оцінювання організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку (підр. 1.3, с. 77-87), який базується на розрахунку інтегрального показника та передбачає вибір індикаторів у межах взаємопов'язаних складових місцевого розвитку (соціально-інклюзивної, економічної, інноваційно-інвестиційної та екологічної). Використання даного підходу дає змогу здійснити типологізацію територій за рівнем розвитку, визначити пріоритети та адаптувати організаційно-економічні механізми і стратегії місцевого розвитку з огляду на потреби, проблеми та детермінанти у середовищі функціонування окремих територій;

- розроблено науковий підхід до формування адаптивних стратегій розвитку з огляду на тип та індексний профіль територій (підр. 3.1, с. 183-189), що дає змогу

обґрунтувати вибір організаційно-економічних механізмів для їх реалізації у розрізі рівнів місцевого розвитку (низький, середній, високий);

- конкретизовано напрями активізації інноваційного розвитку територій з огляду розвиток і поширення тенденцій цифровізації та смарт-спеціалізації, спрямовані на формування «точок економічного зростання» та умов для сталого розвитку територій за рахунок удосконалення інноваційної інфраструктури, фінансового стимулювання інноваційних процесів, податкових і регуляторних преференцій, краудфандингових та публічно-приватних партнерств, використання цифрових технологій управління даними (підр. 3.2., с. 204-211, с. 216-227);

- удосконалено науково-практичні підходи до інклюзивного фінансового забезпечення сталого розвитку територій шляхом реформування майнового оподаткування, удосконалення системи зарахування ПДФО за місцем проживання, адаптації горизонтального вирівнювання податкоспроможності та розширення застосування боргових інструментів і міжнародної допомоги (підр. 3.3., с. 229-233, с. 239-245, с. 247-249). Використання запропонованих підходів сприятиме активному залученню населення громад до прийняття фінансових рішень та стійкому соціально-економічному розвитку територій (с. 228-249).

Усі елементи наукової новизни сформульовані коректно, повною мірою відображають внесок здобувача у розвиток науки та досліджуваної проблематики, а їх рівень обґрунтованості відповідає нормативним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Значення результатів виконаного дослідження для науки і практики

Отримані в ході дослідження результати є своєрідним внеском в економічну науку. Теоретичне значення розробок дисертанта полягає в розширенні та уточненні понятійно-категорійного апарату, обґрунтуванні складових місцевого розвитку та впливу організаційно-економічних механізмів на процеси його забезпечення.

Практична значимість результатів дослідження Мацюка І. М. визначається можливістю їх подальшого використання у діяльності регіональних органів влади та місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці майбутніх фахівців-економістів. Представлені результати дослідження, доведені до рівня практичних напрацювань та рекомендацій, підтверджені довідками про впровадження, наданими: Волинською обласною державною адміністрацією (довідка № 1399/06-12/2-25 від 29.07.2025 р.); Луцькою районною державною адміністрацією (довідка № 136/01-08/2-25 від 29.07.2025 р.); Вінницьким кооперативним інститутом (довідка № 131 від 23.05.2023р.); Іваничівською селищною радою Володимирського району Волинської області (№ 150 від 29.07.2025 р.); Волинським національним університетом імені Лесі Українки (довідка № 03-24/04/2006 від 07.07.2025 р.).

**Повнота висвітлення наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, в опублікованих працях,
зарахованих за темою дисертації**

Здобувачем опубліковано 9 одноосібних наукових праць за результатами дисертаційного дослідження, загальним обсягом 2,74 д.а. Опубліковані праці повною мірою відображають основні результати дисертаційної роботи та представлені у 4 наукових статтях у фахових виданнях України (категорії «Б») та 5 публікаціях апробаційного характеру у збірниках тез доповідей науково-практичних конференцій. Опубліковані наукові праці здобувача, які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам чинного порядку присудження ступеня доктора філософії. Кількість та обсяг друкованих праць дають авторові право для публічного захисту дисертації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Наукові результати дисертації отримано автором особисто. Порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі Мацюка І.М. не виявлено. При написанні роботи дотримані усі етичні принципи та правила, що визначені у Законі України «Про освіту». Дисертація містить посилання на відповідні джерела інформації, надано достовірні відомості про використані методи та результати проведеного дослідження, дотримані норми законодавства про авторське право. Все це дозволяє зробити висновок про дотримання здобувачем вимог і правил академічної доброчесності.

Дискусійні питання та основні зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи змістовність представленої до захисту дисертації, ґрунтовне дослідження важливої наукової проблеми, не можна водночас залишити поза увагою деякі дискусійні положення та недоліки:

1. Зміст підрозділу 1.2. «Інституційна спроможність та ресурсне забезпечення місцевого розвитку» (с. 50 – 70) потребує відповідного узагальнення матеріалу та авторських висновків стосовно висвітлення напрямів, характеру й сили впливу інституцій (як формальних, так і не формальних) на ресурсне забезпечення місцевого розвитку, а також виявлення ефектів від такого впливу.

2. На рис. 1.3 (с. 76) наведено авторське бачення концепції організаційно-економічних механізмів із виділенням її складових (мета, завдання, принципи, інструменти, забезпечуючі компоненти). Такий підхід автора є цілком правомірним, однак дисертаційна робота більше виграла б у теоретичному плані, якщо б автор продемонстрував цю сукупність складових в якості побудови цілісного механізму як системи з виділенням відповідних ієрархічних рівнів, об'єктів, суб'єктів, а також взаємозв'язків між окремими складовими та їхній вплив на регулювання процесів соціально-економічного розвитку на місцевому рівні.

3. У розділі 2 «Аналіз стану та тенденцій функціонування організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку в умовах війни та відбудови» (с. 91 – 178) наявний матеріал доцільно було б доповнити аналізом їх регламентації, методичного, інформаційно-аналітичного, кадрового і технологічного забезпечення, що б дало змогу більш повно врахувати основні чинники місцевого розвитку та оцінити роль організаційно-економічних механізмів у процесах його забезпечення.

4. У таблиці 3.1 «Адаптація організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку залежно від профілю субіндексів» (с. 188) автор пропонує низку стратегій та відповідних заходів із вдосконалення організаційно-економічних механізмів для територій, що характеризуються низькими значеннями субіндексів у розрізі соціально-інклюзивної, економічної, інноваційно-інвестиційної та екологічної складових забезпечення місцевого розвитку. Однак при цьому об'єктивно виникає питання щодо вибору стратегій розвитку та заходів із їх реалізації для територій зі середніми та високими значеннями зазначених вище субіндексів.

5. Цікавими видаються рекомендації автора щодо створення у межах територіальних громад центрів підтримки стартапів (рис. 3.3., с. 204; с. 205), платформ взаємодії з бізнесом (с. 220) та інших суб'єктів інноваційної інфраструктури, однак вони потребують дещо глибшого розкриття в плані організації функціонування зазначених структур, джерел їх фінансування, а також результатів від впровадження подібних новацій.

6. Робота значною мірою виграла б, якби автор виклав рекомендації щодо вдосконалення механізму розподілу ПДФО (с. 231) з огляду на врахування можливих ризиків, які можуть мати вплив на формування доходів бюджетів територіальних громад в умовах воєнного стану, а також посилив виклад пропонованого підходу до горизонтального вирівнювання бюджетів прифронтових територій (с. 233) з позицій його практичної реалізації.

Наведені зауваження і дискусійні моменти вказують на деякі суперечливі аспекти дослідження. Проте загалом вони засвідчують актуальність, складність і багатогранність обраної теми, її практичну значущість та суттєво не впливають на якісні характеристики дисертаційної роботи.

Загальний висновок і оцінка дисертації

Дисертаційна робота Мацюка Івана Миколайовича на тему «Організаційно-економічні механізми місцевого розвитку», є самостійною завершеною цілісною науковою працею, що полягає у новому розв'язанні важливого наукового завдання – обґрунтування теоретико-методичних засад та науково-практичних підходів до формування та реалізації організаційно-економічних механізмів забезпечення місцевого розвитку.

За своїм змістом, фаховим спрямуванням робота відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні і поведінкові науки», а за якістю теоретико-

методичних і практичних розробок – рівню дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Наукова новизна основних положень дисертації полягає у тому, що вони відзначаються особистим авторським підходом до постановки і вирішення важливого науково-прикладного завдання.

Загалом дисертаційна робота Мацюка І. М. «Організаційно-економічні механізми місцевого розвитку» за змістом, рівнем наукової новизни, практичним значенням та характером висновків відповідає вимогам, передбаченими Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022р. №44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ від 21.03.2022 р. № 341, від 19.05.2023 р. № 502, від 03.05.2024 р. № 507), а також вимогам щодо оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 р. (зі змінами від 31.05.2019 р. № 759).

Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертація «Організаційно-економічні механізми місцевого розвитку» відповідає встановленим вимогам, а її автор – Мацюк Іван Миколайович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових технологій
та консалтингу Львівського національного
університету імені Івана Франка

Богдан ПШИК

